

Social Onomastics

Parvaneh Khosravizade¹

The present paper reviews the role of different factors in selecting people names of a community. The main motivation of writing such a paper on the part of the writer is the presence of different criteria which independent of psychological investigations do have great values in the social and particularly linguistic researches and investigations.

Key Words : Social onomastics, Psychological factor, Social factor, euphony factor, Syllabary study, Phonetic Study.

* Apostgraduate student, Department of Linguistics, Tehran University.

نام‌شناسی اجتماعی

پروانه خسروی زاده^۱

چکیده

نوشته حاضر، نقش عوامل مختلف را در انتخاب نام افراد یک جامعه مرور می‌نماید. انگیزه انتخاب موضوع از نظر نگارنده این سطور، شاخص‌های متعددی است که جدای از بررسی‌های روانشناختی، از ارزش والائی در بررسی‌های جامعه‌شناختی و خصوصاً زبانشناختی نیز برخوردارند.

واژه‌های کلیدی: نام‌شناسی اجتماعی، عامل روانی، عامل اجتماعی، عامل خوش‌آوایی، بررسی هجائی، بررسی آوایی.

۱. مقدمه

فرض اولیه بر این استوار بوده است که در انتخاب اسم عوامل عدیده‌ای از جمله، عامل معنائی و ساخت هجائی و آوایی دخالت دارند. از سوی دیگر انتخاب اسم می‌تواند تلاش

^۱ - دانشجوی دوره دکتری، رشته زبان‌شناسی، دانشگاه تهران

جامعه در حفظ نمادهای اسطوره‌ای و شخصیت‌های ملی و مذهبی تنیده در خود را تجلی بخشند.

براساس فرضیه فوق، تعداد ۵۰ پرسشنامه شامل ۱۰ اسم دحیر و ۱۰ اسم پسر در دو گروه مجزا تهیه شد. هر گروه از تعدادی اسامی «ملی»، «اسطوره‌ای»، «مذهبی»، «جدید» و «ناوابسته به گروهی خاص» تشکیل می‌شد. در انتخاب اسامی سعی بر این بود تا در حد امکان عوامل هجائی و آوائی (و احیانا معنائی) با پراکندگی یکسان در هر شاخه قرار گیرند، بطوری که برای هر شاخه ۱۲ اسم شامل ۱ الی ۴ (و گاه ۵) هجائی انتخاب شد. عامل آوائی نیز در حد امکان در تمامی شاخه‌های پنجگانه فوق رعایت گردید. سهولت بیان یا عدم روانی بیان اسم در بخش جداگانه‌ای شامل ۴۰ نام اسطوره‌ای به عرصه بررسی گذاشته شد. در انتخاب اسامی این بخش کوشش گردید اسامی تا حد امکان ناآشنا باشند و عامل معنی نیز در انتخاب این بخش دخالت داده نشود تا بررسی این گروه از اسامی، تنها به جنبه آوائی محدود گردد.

مشکلاتی که در راه این بررسی از دید نگارنده پنهان نمانده است و گریزی از آن نبود، به طور اجمال در زیر شرح داده می‌شود:

۱) عامل روانی

به لحاظ مسائل روانشناختی، پاسخ‌های ارائه شده توسط آزمون شوندگان می‌تواند متأثر از عوامل مختلفی باشد. نگارنده با علم به این مطلب، کوشیده است این تأثیر را تا حد امکان ضعیف نماید. اما مسلماً قادر به زدودن تمامی این تأثیرات نبوده است. از جمله عوامل مؤثر در پاسخ‌های ارائه شده می‌تواند به شرح زیر باشد:

الف - اسامی افراد خانواده آزمون شونده و شباهت احتمالی آنان با اسامی پرسشنامه ممکن است ذهنیتی را نسبت به مورد سؤال ایجاد نماید.

ب - آزمون شونده می‌تواند واکنش مثبت یا منفی نسبت به شخصیتی را داشته باشد که دارای نامی مشابه با نام مورد سؤال دارد و این احساس می‌تواند در انتخاب یا عدم انتخاب وی مؤثر باشد.

پ - سعی بر این بود که تعداد سؤالات زیاد نباشد و موجب خستگی آزمون شونده نگردد، و بررسی از دقت بیشتری برخوردار شود.

۲) عوامل اجتماعی

در این بررسی، تلاش شده است تا آزمون شوندگان در محدوده سنی خاصی قرار نگیرند، به همین دلیل در میان گروه‌های سنی ۱۰-۱۶ سال، ۱۸-۲۰ سال، ۲۰-۳۰ سال، ۳۰-۴۰ سال، و بالاتر از ۴۰ سال اقدام به توزیع پرسشنامه شده است. مسلماً بررسی دقیق‌تر نیازمند بالا بردن تعداد آزمون شوندگان در هر طبقه سنی است.

۲- گزارش تحقیق

از تعداد ۵۰ پرسشنامه توزیع شده، ۴۸ مورد ملاک بررسی قرار گرفتند و ۲ مورد باقیمانده یکی به دلیل تزلزل در انتخاب اسامی و دیگری به دلیل واهی بودن اطلاعات از دایره بررسی خارج شدند.

بطوری که در نمونه پرسشنامه مشخص است، از آزمون شوندگان درخواست شد تا در صورت تمایل نام خود و درجه رضایتمندی خود از نامشان را با ذکر علت بیان کنند. تمامی ۴۸ مورد آزمون شونده به این درخواست پاسخ مثبت دادند.

در این بخش از بررسی، نتایج زیر به دست آمد:

تعداد کسانی که نام خود را بررسی کرده‌اند	۴۸ نفر
تعداد کسانی که علتی برای رضایت یا عدم رضایت خود ذکر کرده‌اند	۳۸ نفر
تعداد کسانی که به معنی اسم خود استناد کرده‌اند	۱۷ نفر
تعداد کسانی که صرفاً علاقه را ملاک دانسته‌اند	۸ نفر
تعداد کسانی که عدم دخالت خود را در نامگذاری یادآور شده‌اند	۴ نفر
تعداد کسانی که شخصیت‌های دارای این نام را ملاک دانسته‌اند	۳ نفر
تعداد کسانی که حساسیت منفی نسبت به اسم را ذکر کرده‌اند	۳ نفر
تعداد کسانی که بر ملی بودن نام خود تاکید کرده‌اند	۲ نفر
تعداد کسانی که نوع بیان آوایی نام خود را ملاک قرار داده‌اند	۱ نفر
تعداد کسانی که عدم اهمیت اسم را بیان کرده‌اند	۱ نفر

توضیح: در یک مورد ۲ عامل مطرح شده است.

(لازم به ذکر است که آزمون شوندگان از درجات تحصیلی مختلفی برخوردار بودند و البته هیچ یک با مسائل و آموزه‌های زبان‌شناسی آشنا نبودند).

انتخاب اسامی در دو گروه، نام دختران و نام پسران صورت گرفت. اما به منظور اجتناب از هر گونه تاثیر ناخودآگاه بر ذهن آزمون شونده، اسامی شاخه‌های پنجگانه مورد بررسی درهم ادغام شد و همچنین تنوع هجائی اسامی نیز به صورت نامنظم در هر یک از گروهها پراکنده گردید. در گروه سوم تنها اسامی ناآشنا به منظور بررسی عامل خوش‌آوایی ارائه شد. بنابراین نتایج حاصله از گروه سوم تنها در زمینه آوایی بررسی گردید. جداول ضمیمه بیانگر این بررسی است:

جدول شماره ۱- شاخه اسامی اسطوره‌ای گروه پسران که مورد نظرسنجی واقع شد.

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
سیاوش	۴	۳	۱۹
نریمان	۷	۳	۲
سام	۱۱	۱	۱۰
زال	۱۶	۱	۲
افراسیاب	۲۳	۴	۳
گشتاسب	۲۹	۲	۲
اسفندیار	۳۲	۴	۲
گودرز	۳۹	۲	۱
ایرج	۴۷	۲	۳
سهراب	۴۹	۲	۱۱
فریدون	۵۲	۳	۱
بیژن	۵۵	۲	۵
جمع انتخاب			۶۱

بررسی هجائی این شاخه:

اسامی یک هجائی	۱۲ مورد	از	۲ انتخاب
اسامی دو هجائی	۲۲ مورد	از	۵ انتخاب
اسامی سه هجائی	۲۲ مورد	از	۳ انتخاب
اسامی چهار هجائی	۵ مورد	از	۲ انتخاب

جدول شماره ۲- شاخه اسامی ملی گروه پسران که مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
کورش	۳	۲	۱۰
کاوه	۸	۲	۹
داریوش	۱۳	۲	۱۴
جمشید	۱۸	۲	۳
آرش	۲۲	۲	۱۳
انوشیروان	۲۸	۴	۱
خسرو پرویز	۳۴	۴	۲
کسری	۳۷	۲	۷
آریا	۴۱	۳	۱۹
مانی	۴۴	۲	۶
هوشنگ	۵۴	۲	۴
بهرام	۵۸	۲	۶
جمع انتخاب			۹۴

بررسی هجائی این شاخه:

اسامی یک هجائی	در لیست موجود نبود	۰ انتخاب
اسامی دو هجائی	۷۲ مورد از	۹ انتخاب
اسامی سه هجائی	۱۹ مورد از	۱ انتخاب
اسامی چهار هجائی	۳ مورد از	۲ انتخاب

جدول شماره ۳- شاخه اسامی مذهبی گروه پسران که مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
ابراهیم	۲	۳	۲
علی	۹	۲	۱۸
ابوالفضل	۱۵	۳	۲
رضا	۱۹	۲	۱۰
عرفان	۲۱	۲	۱۲
محمد	۲۷	۳	۱۷
محمدتقی	۳۱	۵	۲
عزت‌الله	۳۶	۴	۰
امین	۴۳	۲	۴
نقی	۴۵	۲	۱
مهدی	۵۶	۲	۹
رجبعلی	۵۷	۴	۰
جمع انتخاب			۷۷

بررسی هجائی این شاخه:

اسامی یک هجائی	در لیست موجود نبود	۰ انتخاب
اسامی دو هجائی	۵۴ مورد از	۶ انتخاب
اسامی سه هجائی	۲۱ مورد از	۳ انتخاب
اسامی چهار هجائی	۰ مورد از	۲ انتخاب
اسامی پنج هجائی	۲ مورد از	۱ انتخاب

جدول شماره ۴- شاخه اسامی جدید گروه پسران که مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
کامبیز	۱۰	۲	۱
پویا	۱۴	۲	۱۶
پرهام	۲۰	۲	۸
پدرام	۲۵	۲	۹
ماهان	۲۶	۲	۷
ماکان	۳۵	۲	۲
ژوبین	۳۸	۲	۵
مهبد	۴۶	۲	۹
رامبد	۵۰	۲	۱۲
نوژن	۵۱	۲	۱
رامتین	۵۹	۲	۱۱
فرزان	۶۰	۲	۵
جمع انتخاب			۸۶

بررسی هجائی:

متاسفانه تنوع تعداد هجا در اسامی این گروه میسر نشد و تمامی اسامی این شاخه از نامهای

۲ هجائی تشکیل شده‌اند.

جدول شماره ۵- شاخه اسامی ناوابسته به گروه خاص که مورد نظر سنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
پیام	۱	۲	۱۷
فرامرز	۵	۳	۳
سهند	۶	۲	۸
ساسان	۱۲	۲	۸
شایان	۱۷	۲	۱۲
پژمان	۲۴	۲	۸
مازیار	۳۰	۳	۱۱
امید	۳۳	۲	۱۷
کامران	۴۰	۲	۵
فراز	۴۲	۲	۵
متین	۴۸	۲	۱۱
سپهر	۵۳	۲	۱۵
جمع انتخاب			۱۲۰

بررسی هجائی:

اسامی دو هجائی ۱۰۶ مورد از ۱۰ انتخاب

اسامی سه هجائی ۱۴ مورد از ۲ انتخاب

جدول شماره ۶- شاخه اسامی اسطوره‌ای گروه دختران که مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
سودابه	۲	۳	۵
تهمینه	۱۰	۳	۵
میترا	۱۵	۲	۵
رودابه	۲۰	۳	۲
فرنگیس	۲۴	۳	۹
کتایون	۲۹	۳	۶
گردیه	۳۴	۳	۱
اسپینوی	۴۷	۳	۰
گلنار	۵۰	۲	۷
ویس	۴۳	۱	۰
جریره	۵۵	۳	۰
گردآفرید	۵۸	۴	۴
جمع انتخاب			۴۴

بررسی هجائی:

اسامی یک هجائی	۰ مورد از	۱ انتخاب
اسامی دو هجائی	۱۲ مورد از	۲ انتخاب
اسامی سه هجائی	۲۸ مورد از	۸ انتخاب

اسامی چهار هجائی ۴ مورد از ۱ انتخاب

جدول شماره ۷- شاخه اسامی ملی گروه دختران که مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
ایران	۵	۲	۵
آناهیتا	۹	۴	۱۱
شیرین	۱۲	۲	۱۳
ایراندخت	۱۴	۳	۳
لیلی	۱۹	۲	۹
شهرزاد	۲۳	۲	۸
سیندخت	۲۷	۲	۱
مهرانگیز	۳۳	۳	۶
سپینود	۳۹	۳	۱
منیژه	۴۴	۳	۰
آتوسا	۵۱	۲	۷
آذرمدخت	۶۰	۴	۵
جمع انتخاب			۶۹

بررسی هجائی:

اسامی دو هجائی	۴۳ مورد از	۶ انتخاب
اسامی سه هجائی	۱۰ مورد از	۴ انتخاب
اسامی چهار هجائی	۱۶ مورد از	۲ انتخاب

جدول شماره ۸- شاخه اسامی مذهبی گروه دختران مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
سکینه	۴	۳	۰
آیه	۸	۲	۲
زینب	۱۳	۲	۳
محدثه	۱۸	۴	۱
آمنه	۲۶	۳	۲
معصومه	۳۰	۳	۰
هاجر	۳۶	۲	۳
فاطمه	۳۸	۳	۹
عقیقه	۴۱	۳	۱
آسیه	۴۵	۳	۳
مریم	۵۳	۲	۱۰
زهرا	۵۷	۲	۹
جمع انتخاب			۴۳

بررسی هجائی:

اسامی دو هجائی	۲۷ مورد از	۵ انتخاب
اسامی سه هجائی	۱۵ مورد از	۶ انتخاب
اسامی چهار هجائی	۱ مورد از	۱ انتخاب

جدول شماره ۹- شاخه اسامی جدید گروه دختران که مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
فریال	۱	۳	۹
پانید	۶	۲	۵
نیوشا	۱۱	۳	۱۴
ژیلا	۱۷	۲	۲
ساویس	۲۲	۲	۵
ژینوس	۲۸	۲	۸
مهدیس	۳۲	۲	۵
رژینا	۴۰	۳	۸
ساناز	۴۶	۲	۶
شکیلا	۵۲	۳	۱۰
موژان	۵۴	۲	۵
الناز	۵۹	۲	۵
جمع انتخاب			۸۲

بررسی هجائی:

اسامی دو هجائی ۴۱ مورد از ۸ انتخاب

اسامی سه هجائی ۴۱ مورد از ۴ انتخاب

جدول شماره ۱۰- شاخه اسامی ناوابسته به گروهی خاص که مورد نظرسنجی واقع شد

نام	شماره نام در پرسشنامه	تعداد هجا	موارد انتخاب
قمرالزمان	۳	۵	۱
سمیرا	۷	۳	۴
ساغر	۱۶	۲	۱۸
پریزاد	۲۱	۳	۵
مژده	۲۵	۲	۲
سحر	۳۱	۲	۱۹
سهیلا	۳۷	۳	۳
پروانه	۴۲	۳	۳
نیلوفر	۳۵	۳	۱۶
قمرالملوک	۴۸	۵	۱
افسانه	۴۹	۳	۶
سوگل	۵۶	۲	۱۲
جمع انتخاب			۹۱

بررسی هجائی:

- اسامی دو هجائی ۵۲ مورد از ۴ انتخاب
- اسامی سه هجائی ۳۷ مورد از ۶ انتخاب
- اسامی پنج هجائی ۲ مورد از ۲ انتخاب

جدول شماره ۱۱- بررسی آوایی از گروه سوم اسامی

تعداد انتخاب	نام	تعداد انتخاب	نام
۴ مورد	۲۱- بکتاش	۳ مورد	۱- پشنگ
۱ مورد	۲۲- پشوتن	۰ مورد	۲- فراد
۱۸ مورد	۲۳- بردیا	۰ مورد	۳- مرداس
۲۱ مورد	۲۴- سورنا	۰ مورد	۴- شغاد
۱۱ مورد	۲۵- هژیر	۵ مورد	۵- گیو
۴ مورد	۲۶- نوذر	۲ مورد	۶- ارجاسب
۷ مورد	۲۷- قباد	۰ مورد	۷- ریونیز
۰ مورد	۲۸- اغریث	۴ مورد	۸- کاموس
۶ مورد	۲۹- هیرید	۰ مورد	۹- سبتور
۱ مورد	۳۰- تژاد	۰ مورد	۱۰- زریر
۱ مورد	۳۱- پیران	۲ مورد	۱۱- ویشتاسب
۰ مورد	۳۲- گژدهم	۸ مورد	۱۲- دارا
۳ مورد	۳۳- آژیدهاک	۵ مورد	۱۳- گشتاسب
۱۰ مورد	۳۴- به آفرید	۵ مورد	۱۴- کمیوجیه
۰ مورد	۳۵- گروی زره	۱ مورد	۱۵- تژاد
۰ مورد	۳۶- جهن	۰ مورد	۱۶- شنگل
۱ مورد	۳۷- گرسیوز	۳ مورد	۱۷- مهرک
۱ مورد	۳۸- تخوار	۸ مورد	۱۸- برانوش
۲۹ مورد	۳۹- ارژنگ	۷ مورد	۱۹- نوشزاد
۲ مورد	۴۰- ماهوی	۰ مورد	۲۰- گستههم

۳- بررسی آمار نهایی و نتیجه‌گیری

جدول زیر نمایانگر آمار نهایی این بررسی است:

موضوع	گروه اسامی دختران	درصد نسبت به کل گزینه‌های گروه دختران	گروه اسامی پسران	درصد نسبت به کل گزینه‌های گروه پسران	مجموع گروه اسامی دختران و پسران	درصد نسبت به کل گزینه‌ها
مجموع گزینه‌ها توسط آزمون‌شوندگان	۳۲۹	٪۱۰۰	۴۲۸	٪۱۰۰	۷۶۷	٪۱۰۰
مجموع گزینه‌ها از شاخه اسامی اسطوره	۴۴	٪۱۳/۳۷	۶۱	٪۱۳/۹۲	۱۰۵	٪۱۳/۶۹
مجموع گزینه‌ها از شاخه اصلی ملی	۶۹	٪۲۰/۹۷	۹۴	٪۲۱/۴۶	۱۶۳	٪۲۱/۲۵
مجموع گزینه‌ها از شاخه اسامی مذهبی	۴۳	٪۱۳/۰۶	۷۷	٪۱۷/۵۷	۱۲۰	٪۱۵/۶۴
مجموع گزینه‌ها از شاخه اسامی جدید	۸۲	٪۲۴/۹۲	۸۶	٪۱۹/۶۳	۱۶۸	٪۲۱/۹۰
مجموع گزینه‌ها از شاخه ناوابسته به گروه خاص	۹۱	٪۲۷/۶۵	۱۲۰	٪۲۷/۳۹	۲۱۱	٪۲۷/۵۱

اطلاعات مربوط به ستون آخر از جدول فوق بیانگر این واقعیت است که در میان آزمون‌شوندگان، بیشترین گرایش نسبت به انتخاب اسامی از شاخه «ناوابسته به گروهی خاص» (هم در گروه پسران و هم در گروه دختران) است. یعنی آن دسته از اسامی‌ای که شخصیت خاص و شناخته شده‌ای را تداعی ننماید و دربرگیرنده معانی زیبا و بار عاطفی مثبت باشد.

این شاخه از اسامی بیشتر شامل نامهای انتزاعی، حالات روحی، پدیده‌های طبیعی، اشیاء و گلها است.

کمترین گرایش نسبت به اسامی اسطوره‌ای است که در مجموع ۱۵/۶۴٪ از کل اسامی انتخاب شده را تشکیل می‌دهد. درصد انتخاب اسامی اسطوره‌ای، ملی و مذهبی برای پسران بالاتر از دختران است و در رابطه با شاخه اسامی جدید و ناوابسته به گروه خاص، این نسبت عکس شده است. بدین معنی که درصد انتخاب اسامی دختران از دو شاخه اخیر نسبت به پسران پیشی گرفته است.

بررسی هجائی

از مجموع ۷۶۷ مورد انتخاب شده، آزمون شوندگان

۱۲ مورد اسامی یک هجائی را از میان ۳ انتخاب برگزیده‌اند.

۵۱۵ مورد اسامی دو هجائی را از میان ۶۷ انتخاب برگزیده‌اند.

۲۰۷ مورد اسامی سه هجائی را از میان ۳۷ انتخاب برگزیده‌اند.

۲۹ مورد اسامی چهار هجائی را از میان ۱۰ انتخاب برگزیده‌اند.

۴ مورد اسامی پنج هجائی را از میان ۳ انتخاب برگزیده‌اند.

بنابراین:

نسبت انتخاب اسامی یک هجائی ۱۸/۶٪

نسبت انتخاب اسامی دو هجائی ۳۵/۸٪

نسبت انتخاب اسامی سه هجائی ۲۶/۰٪

نسبت انتخاب اسامی چهار هجائی ۱۲/۵٪

نسبت انتخاب اسامی پنج هجائی ۶/۱٪

است.

بنابراین نتیجه می‌گیریم که بیشترین گرایش در وهله نخست به انتخاب اسامی دو هجائی و در وهله بعدی به انتخاب اسامی سه هجائی است.

هر چه تعداد هجاهای اسم از ۲ سیلاب بیشتر باشد، این گرایش کمتر می‌شود.

بررسی آوائی

همانطور که قبلاً نیز ذکر شد، سعی بر این بوده است تا تعدادی اسامی ناخوش‌آوا در میان گروهی اسامی نامأنوس گنجانده شود.

چنانکه در جدول شماره ۱۱ مشاهده می‌شود، از مجموع ۴۰ اسم ارائه شده در این بخش، سه نام «ارژنگ»، «سورنا» و «بردیا» از بالاترین انتخاب برخوردار است و اسامی افراد، مرداس، شغاد، سبتور، زیر، شنگل، گسته‌م، اغریث، گژدهم، گروی زره، جهن، ریونیز اصلا انتخاب نشده‌اند. نکته جالب در بررسی این گروه از اسامی این است که نام «ارژنگ» از بالاترین درصد انتخاب در هر سه گروه برخوردار است و از میان ۴۸ فرد آزمون شونده ۲۹ نفر این اسم را برگزیده‌اند.

در خاتمه لازم به ذکر است که با توجه به اهمیت موضوع، تحقیق حاضر بعد بسیار کوچکی از مسائل دخیل در این امر را در برمی‌گیرد. این بررسی شتابزده که چه به لحاظ زمان و چه به لحاظ اطلاعات و امکانات محدود بوده است، به هیچ روی نمی‌تواند پاسخگوی همه عوامل برای نتایج بدست آمده باشد. اما شاید نتایج حاصله تنها حکم فرضیه‌ای را داشته باشد که مبنای بررسی‌های وسیع‌تری قرار گیرد.